

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

**ROSSIYANING BIRINCHI PREZIDENTI B. N. YELSEN
NOMIDAGI URAL FEDERAL UNIVERSITETI**

TOSHKENT IQTISODIYOT VA PEDAGOGIKA INSTITUTI

**INSON FAROVONLIGINI
O'RGANISHDA FANLARARO
YONDASHUV**

xalqaro ilmiy konferensiya materiallari

II QISM

Toshkent - 2023

UO'K 08
KBK 94

Mas'ul muharrir:

Muxamedov Gafurjon Isroilovich

Kimyo fanlari doktori, professor, O'zbekiston fan arbobi

Tahrir hay'ati:

O.D.Ziyadullayev, E.E.Simanyuk, J.E.Usarov, S.B. Malix, D.O.Ximmataliyev, T.N.Tixomirova, R.A.Ikromov, Serdar Serdar uglu, J.F.Ravshanov, A.A.Pecherkina, G.O.Ernazarova, D.E.Chernouxov, F.U.Qodirova, YU.V.Zapariy, N.X.Elmurzaeva, YU.E.Pyankova, SH.R.Samarova, A.P.Andropov, A.N.Rasulov, S.B.Qorayev, I.D.Qodirov, S.Gayupova, K.R.Mamadaliyev, A.S.Burnasov, N.J.Eshnayev, SH.E.Nurmamatov

Konferensiyaning maqsadi jamiyatda inson farovonligini oshirish muammolarini o'rganish va bu yo'lda izlanishlar iolib borayotgan tadqiqochilarga amaliy yordam berish, ularni birlashtirishdan iborat. Insonning hayotda yashash darajasining sifat jihatidan o'sib borishi, raqamlashtirish jarayonlarining jamiyat, ijtimoiy guruhlar va shaxslarga ta'sirini o'rganishga fanlararo yondashuvni ishlab chiqishni nazarda tutadi. To'plamdan shaxs farovonligining psixologik, inson farovonligining demografik jihatlari, ijtimoiy-madaniy aspektlari, ta'lim inson farovonligining bosh omili ekanligi, mustaqil-ta'lim klasteri inson farovonligining asosi va raqamlashtirishning inson farovonligini ta'minlashdagi qulayliklari masalalariga bag'ishlangan maqolalar o'rin olgan. Kitob soha mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magistrantlar va bakalavriat talabalari hamda keng o'quvchilar ommasiga mo'ljallangan.

Ilmiy to'plam Chirchiq davlat pedagogika universiteti Ilmiy Kengashining 2023 yil 27 sentyabrdagi 02-sonli qo'shma yig'ilish qarori bilan nashrga tavsiya etilgan. Ilmiy to'plam maqolalarida keltirilgan iqtibos va dalillar obyektivligi mualliflar zimmasida qoldiriladi.

Mualliflar qarashi va asarlar nomlaridagi imlo tahririyat nuqtayi nazaridan farqlanishi mumkin.

ISBN 978-9910-9966-6-5

© Zebo prints, 2023.

© Chirchiq davlat pedagogika universiteti

KO'RISHDA NUQSONI BO'LGAN BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN KORREKSION-PEDAGOGIK ISHNI TASHKIL ETISH BOSQICHLARI

Xusnuddinova Zulayxo

CHDPU Maxsus pedagogika kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: *Maqolada ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan korreksion mashg'ulotlarning ahamiyati va ularni tashkil qilish bo'yicha tavsiyalar berilgan.*

Kalit so'zlar: *korreksiya, TPPK, kognitiv, qobiliyat, plisensor, mashg'ulot, tashxis.*

XX asr oxiri va XXI asr boshlarida ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarning xususiyatlarini o'rganish va ushbu toifadagi bolalarning ta'lim tarbiyasiga bo'lgan munosabatlar o'zgardi. Bu jarayonida kompensatsion rivojlantirishga qaratilgan maxsus pedagogika sohasoning asoschilari L.S.Vigotskiy, A.R.Luriya, M.I.Zemtsovalarning nazariyasiga asoslanadi. Ko'pgina tadqiqotlarning asosiy g'oyasi (I.S.Morgulis, L.I.Solnseva, A.G.Litvak) rivojlanayotgan odamning ko'rish qobiliyati buzilganda paydo bo'lgan aqliy jarayonlar va shaxsiy xususiyatlarni shakllantirishdagi og'ishlarni bartaraf etish yo'llarini topa oladigan potentsial imkoniyatlarini aniqlashdir. [2]

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan korreksion-pedagogik ish, birinchi navbatda, teri-tuyish, eshitish, ta'm va hid bilish hamda boshqa analizatorlarning kompensatsion qayta tuzilishini tashkil etishdan iborat.

Ta'lim va tarbiya jarayonida ushbu toifadagi bolalar bilan korreksion-pedagogik ishlar kompensatsiya jarayonlarini rivojlantirish, buzilgan funksiyalarni korreksiyalash va tiklash, kognitiv faoliyatning kamchiliklarini yumshatishni o'z ichiga oladi.

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar atrofdagi dunyoning obyektlari va hodisalari haqida haqiqiy tasavvurga ega emaslar. Natijada, ular ko'plab so'zlar va iboralarni mexanik ravishda o'rganadilar, ularning ma'nosini tushunmaydilar, ularni atrofdagi dunyoning obyektlari va hodisalari bilan bog'lamaydilar.

Korreksion mashg'ulotlarda nafaqat bolalarning bilim qobiliyatini rivojlantirish, balki ijobiy hissiy munosabat ham yaratiladi. Bunga asosan bolalarning bir-biri va o'qituvchi bilan faol aloqada bo'lishlari yordam beradi. Bundan tashqari, ular nafaqat obyektlar va hodisalarni kuzatuvchilar, balki ular

bilan amaliy harakatlarning bevosita ishtirokchilari bo'lib, ularga o'zlarini ishonchli va qulay his qilish imkoniyatini beradi.

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarning ta'lim, tarbiya, kasbga yo'naltirish, mehnatga tayyorgarlik va mustaqil hayot jarayonini takomillashtirishda ularning rivojlanishidagi og'ishlarni tuzatishga qaratilgan maxsus korreksion mashg'ulotlar muhim rol o'ynaydi.

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan korreksion-pedagogik ishlar o'z oldiga qo'ygan asosiy maqsadi ularni umumiy ta'lim darslarida taqdim etiladigan materialni idrok etishga, boshqa faoliyat turlarida mustaqil ishtirok etishga tayyorlashdir (o'yinda, elementar mehnat faoliyatida).[3]

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan korreksion-pedagogik ishlar quyidagi vazifalarni hal qiladi:

- qoldiq ko'rish qobiliyatlaridan foydalanish qobiliyatlaridan to'g'ri foydalanishni shakllantirish;
- barcha saqlangan analizatorlar yordamida atrof-olam haqida ma'lumot olish ko'nikmalarini shakllantirish;
- olingan polisensor ma'lumotlardan mavzu - amaliy, kognitiv va kommunikativ faoliyatda, fazoviy mo'ljal olishda foydalanishni o'rganish.

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan barcha turdagi korreksion mashg'ulotlarida hal qiladigan eng muhim vazifasi bolalarda ijtimoiy moslashuvchan xatti-harakatlar ko'nikmalarini shakllantirishdir. Bu bolaga turli xil kundalik va eng oddiy ijtimoiy vaziyatlarda, shuningdek tengdoshlari va kattalar bilan muloqotda yetarli darajada va mustaqil bo'lishga imkon beradigan xatti-harakatlardir.

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida korreksion mashg'ulotlar ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi bolalarning rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Korreksion mashg'ulotlar ta'lim va tarbiya bilan birgalikda olib boriladi, bu ko'zi ojiz va zaif ko'ruvchi bolalarning har tomonlama rivojlanishi uchun maqbul shart-sharoitlarni yaratadi va dasturiy materialni samarali o'zlashtirish imkoniyatini beradi, o'quv jarayonida kognitiv faoliyatning turli jihatlari, harakat sohasi va shaxsiyat xususiyatlarining rivojlanishidagi kechikishlarni bartaraf etishga yordam beradi.

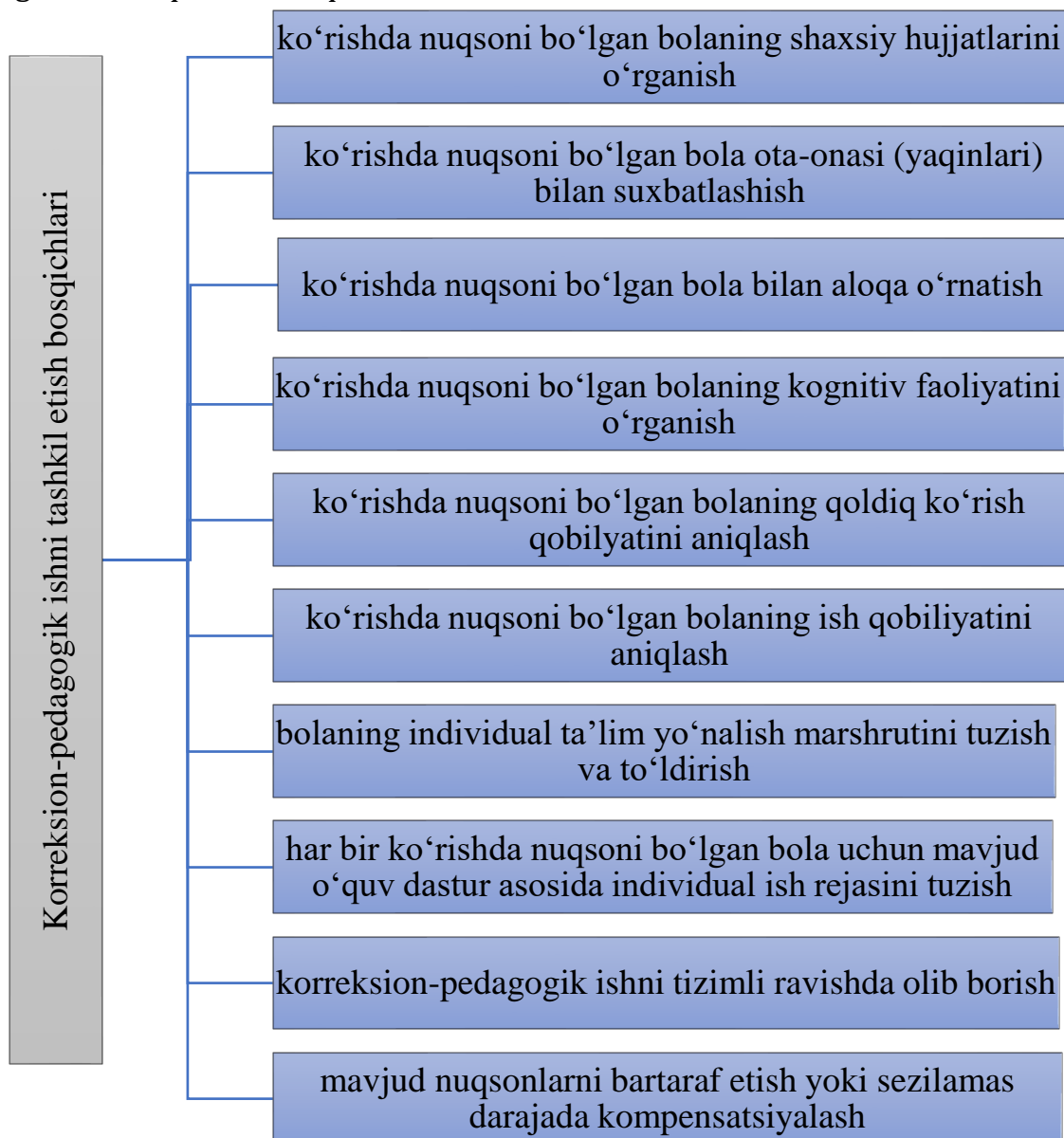
Korreksion mashg'ulotlar O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan tasdiqlangan o'quv reja, O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi huzuridagi Respublika ta'lim markazi tomonidan tavsiya etilgan tegishli o'quv dasturlari asosida olib boriladi.

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar uchun ixtisoslashtirilgan maktabgacha ta'lim tashkilotlari va maktab internatlarida quyidagi korreksion mashg'ulotlar o'tkaziladi.

Har bir korreksion mashg'ulotning o'ziga hos xususiyati, maqsad hamda vazifalari bo'lib, ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarning psixik va jismoniy rivojlanishiga xizmat qiladi.[4]

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan korreksion-pedagogik ish bir qancha bosqichlarda tashki etiladi.

Tiflopedagog ishi bola bilan tanishishdan, hujjatlarni o'rganishdan boshlanadi. Bunda bolani ushbu muassasaga yuborgan TPPK mutaxassisleri tomonidan yozilgan yozuvlar, umumiy tibbiy va oftalmologik yozuvlar o'rganiladi. Ushbu hujjatlardan tiflopedagog bolaning aqliy rivojlanishi, uning somatik holati, mavjud kasalliklar, tashxis va vizual patologiyaning og'irligi to'g'risida ma'lumot oladi. Bu unga bola haqida oldindan tasavvurga ega bo'lish, u va uning ota-onasi bilan muloqot qilishga tayyorgarlik ko'rish imkonini beradi.

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bola ota-onasi (yaqinlari) bilan suxbatlashish orqali bolaning qiziqishlari, fobiyalari haqidagi qo'shimcha ma'lumotlar bilib olinadi.

Shuni yodda tutish kerakki, tekshiruv jarayonida tiflopedagog har bir bola bilan yaxshi aloqa o'rnatishi va mashg'ulotlarga qiziqish uyg'otishi kerak. Bu korreksion-pedagogik ishlarining muvaffaqiyatining shartlaridan biridir.

Tekshiruv jarayonida bolaning o'rganishga tayyorligi, uning kognitiv faoliyatining individual xususiyatlari, vizual yetishmovchilikni korreksiyalash va

kompensatsiyalash imkoniyatlari tiflopedagog tomonidan belgilanadi. Shu bilan birga, bolaning buzilgan qoldiq ko'rish qobiliyatidan foydalanish qobiliyatini va saqlangan analizatorlarning rivojlanish darajasini aniqlash katta ahamiyatga ega.

Tekshiruv davomida tiflopedagog bolaga kognitiv faoliyatni o'zlashtirishga to'sqinlik qiladigan qiyinchiliklarni ko'rish, ularning sabablarini tahlil qiladi. Bolaning xatti-harakatlarining xususiyatlarini, uning taklif qilingan vazifalarga munosabatini, uning ish qobiliyati aniqlaniladi.

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolaning qoldiq ko'rish qobiliyatini maxsus topshiriqlar asosida tekshiriladi va aniqlaniladi. Qoldiq ko'rish orqali bolaga beriladigan topshiriqlar o'zgaradi. Diqqat, qoldiq ko'rishni saqlab qolishga qaratiladi. [5]

Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolaning ish qobiliyatini aniqlash katta ahamiyatga ega. Bolaning imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda topshiriqlar beriladi. Ish qobiliyatiga nomutanosib topshiriq berish bolani toliqtiradi hamda ish sifatiga salbiy ta'sir qiladi.

Tekshiruv davomida to'plangan ma'lumotlar asosida bolaning individual ta'lim yo'nalish marshruti tuzilib, to'ldiriladi.

Mavjud o'quv dastur asosida individual ish rejasi tuziladi. Korreksion-pedagogik ish tizimli ravishda olib borilganda, mavjud nuqsonlarni bartaraf etish yoki sezilmas darajada kompensatsiyalanadi.

Ushbu ma'lumotlarning barchasi tiflopedagogga korreksion mashg'ulotlarda nimaga tayanishni tushunishga, kerakli yordamning darajasi va mohiyatini aniqlashga, o'qitishning asosiy vazifalarini belgilashga imkon beradi.

Korreksion mashg'ulotlarining ma'lum turlarini ajratish bolalarda atrof-muhitni bilishning kompensatsion usullarini shakllantirish zarurati bilan bog'liq. Tiflopedagog shuningdek, kompleks tuzatish mashg'ulotlarini o'tkazadi. Ular aniqlashtiruvchi, mustahkamlovchi, umumlashtiruvchi xususiyatga ega.

Korreksion mashg'ulotlarga o'zaro bog'liq, bir-birini to'ldiradi hamda bu mashg'ulotlarda o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma, malakalar ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarga boshqa umumta'lim fanlarini o'zlashtirishda asos hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishga oid normativ-huquqiy hujjatlarni tasdiqlash to'g'risida"gi [Qarori](#), [12.10.2021-yildagi](#) 638-son.

2. Qodirova F.U va Xusnuddinova Z.X "Tiflopedagogika" Chirchiq 2023

3. [Ермаков В.П.](#) "Основы тифлопедагогика" (развитие, обучение и воспитание детей с нарушениями зрения) учебное пособие для вузов. Владос -2000.

4. Костючек Н.С., Денискина В.З. "Особенности проведения занятий со слепыми детьми в часы коррекции" учебно-методич. пособие под ред. Л.И. Солнцевой. Москва - 1990.

5. Тумаева Ю.В. "Особенности коррекционно-педагогической работы с детьми с нарушением зрения. Материалы X Международной студенческой научной конференции "Студенческий научный форум 2021".

6. Xusnuddinova, Z. (2022). Corrective pedagogy for blind children cluster mechanisms to increase work efficiency. *Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities*, 12(2), 68-70.

7. Zulayho, X. (2022). Ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan korreksion ishlarni tashkillashtirishda ilk qadamni tashlash. *Ijtimoiy fanlarda innovasiya onlayn ilmiy jurnali*, 80-82.

8. Zulayho, X. (2022). Ko'rishda nuqsoni bor bolalarning korreksion mashg'ulotlar ish tizimini tashkil etish. *Таълим ва ривожланиш таҳлили онлайн илмий журнали*, 218-220.

9. Xusnuddinova, Z. X. (2023). Alohida ehtiyojli boshlang'ich sinf o'quvchilarining og zaki nutqini rivojlantirishda yangi metodikalar va ulardan foydalanishning amaliy asoslari. *Ta'lim tizimida yangi metodikalar va ulardan foydalanishning amaliy asoslari*, 1(1), 365-368.

KO'RISHDA NUQSONI BO'LGAN BOLALAR BILAN OLIB BORILADIGAN KORREKSION ISHLARNI TASHKIL ETISHDA KLASTER MUHITINING ZARURIYATI

Xusnuddinova Zulayxo
CHDPU Maxsus pedagogika
kafedrasi o'qituvchisi

***Annotatsiya:** Ushbu maqola ko'rishda nuqsoni bo'lgan bolalarni bilan olib boriladigan korreksion-pedagogik ish samaradorligini oshirishning klaster modelida innovatsion ta'lim klaster subyektlarining hamkorligining o'zaro ta'sir haqida yoritilgan.*

***Kalit so'z:** tiflopedagogika, klaster, hamkorlik, subyekt, oila, mahalla, ta'lim muassasalari, tizimli yondashuv.*

Respublikamizda klaster va undan Davlat sohalarida foydalanish asosiy maqsad qilib olindi. Bu esa ta'lim sohasida ham keng qo'llanilib, yangicha imkoniyatlar eshigini ochmoqda. Shu sababdan avvalo, klaster tushunchasini ifodalsak. "Klaster so'zi inglizcha "klaster", "klyster" so'zlariga qaytadi, tarjimada - shamlardan, tuplardan, umumiy hovli va atrofdagi hovli binolarini anglatadi. Birinchi marta ushbu atama Maykl Evgeniy Porter tomonidan ilmiy foydalanishga kiritildi. O'zining klassik ta'rifida: "klaster - bu o'zaro bog'liq bo'lgan kompaniyalar, ixtisoslashgan yetkazib beruvchilar, xizmat ko'rsatuvchi provayderlar, tegishli sohalaridagi firmalar, shuningdek, ularning ma'lum sohalaridagi faoliyati bilan bog'liq bo'lgan raqobatdosh, ammo shu bilan birga qo'shma ish olib boradigan tashkilotlarning geografik jihatdan konsentrlangan guruhlarini"- deydi.

Tizimli yondashuv nuqtayi nazaridan, klaster bu bir-biriga bog'langan va bir-biriga bog'liq bo'lgan elementlarni ma'lum bir maqsad uchun birgalikda ishlaydigan yagona tashkiliy tuzilishga birlashtirilgan turli sohalaridagi faoliyat yurituvchi subyektlar majmuidir. M.Porter o'z tajribasida shuni ko'rsatadiki, "Kompaniyaning raqobatbardoshligi asosan uning iqtisodiy muhitining raqobatbardoshligi bilan belgilanadi, bu esa o'z navbatida asosiy shartlarga (umumiy resurs) va klaster ichidagi raqobatiga bog'liq", - deb ta'kidlaydi.

Rus olimi A.M.Kamenskiyning fikricha, pedagogikada klaster tushunchasi faoliyatni hamkorlikda tashkil qilishni anglatadi. Tadqiqotchi bu hamkorlikni faqat loyihalar, tadqiqotlar, ishlanmalar va ilmiy maqolalarning jamoaviy tarzda birga bajarilishi bilan izohlaydi. Ta'lim klasteriga bunday yondashuv tushunchaning ma'no mundarijasini bir oz toraytirib qo'yadi.

E.R.Skorniyakovaning fikricha, ta'lim klasteri-bu muayyan muammolarni hal qilish va aniq natijalarga erishish uchun innovatsion ta'lim faoliyati (ta'lim muassasalari) yadrosi atrofida birlashtirilgan o'zaro bog'liq obyektlar guruhlarini (ta'lim muassasalari, jamoat va siyosiy tashkilotlar, ilmiy maktablar, universitetlar, tadqiqot tashkilotlari, biznes tuzilmalari va boshqalar) o'z ichiga olgan moslashuvchan tarmoq tuzilishi. [3]